

ДО ПРОБЛЕМ ОЦІНКИ СТАНУ ПРИБЕРЕЖНИХ СМУГ

Р.В. Бабко к.б.н., доц.

Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка

М.Б. Кириченко к.б.н.

Інститут зоології ім. І.І.Шмальгаузена НАН України

Поширення господарської діяльності і селітебних зон на території річкових заплавл, яке відбулося у другій половині 20-го сторіччя, призвело до втрати природних функцій заплавл. Як наслідок, багаторазово зросло надходження до русел поверхневих стоків з великим спектром забруднюючих речовин. Негативний вплив поверхневого стоку здатні суттєво зменшити збережені прируслові ділянки заплавл. В межах прируслової заплави законодавчо визначені водоохоронні ділянки – прибережні захисні смуги.

Сьогодні цілісність прибережних смуг визначають візуально, за ступенем збереженості рослинного покриву. Однак повноцінність функціонування прибережних захисних смуг визначається не тільки присутністю рослин, а, в значній мірі, структурованістю ґрунту. Якість структури ґрунту на прирусловій заплаві найбільш ефективно визначається за складом і кількісним розвитком герпетобію. В якості індикаторів найбільш адекватними треба вважати артропод, присутність яких визначається, у першу чергу, ступенем порушеності структури ґрунту. По берегах інтактних річок, як правило, присутні асамблеї турунів і стафілінід, в структурі яких переважають представники навколоводної екологічної групи. Скорочення кількості типових навколоводних видів (стенотопів і преферентів ріпалі) у складі цих асамблей свідчить як про наявність надмірного тиску на береги, так і про зміни якості водного середовища.

Береги р. Псел на ділянці від с. Запсілля до греблі гідроелектростанції в смт. Низи досліджували у липні-серпні 2008 р. на предмет екологічної структури навколоводної асамблеї турунів. На всій дослідженій ділянці Псла прибережні смуги витримують вплив рекреації, випасання худоби та свійської водоплавної птиці і т. ін. А на ділянці нижче м. Суми, до того ж, спостерігається поступове зниження швидкості течії, пов'язане з зарегулюванням річки, що є додатковим негативним фактором впливу на ріпальну асамблею турунів. Як показало обстеження, по берегах р. Псел від с. Запсілля до смт. Низи структура ріпальної асамблеї критично спрощується (рис. 1).

Співвідношення кількості ріпальних видів, стенотопів і преферентів на різних ділянках берега Псла

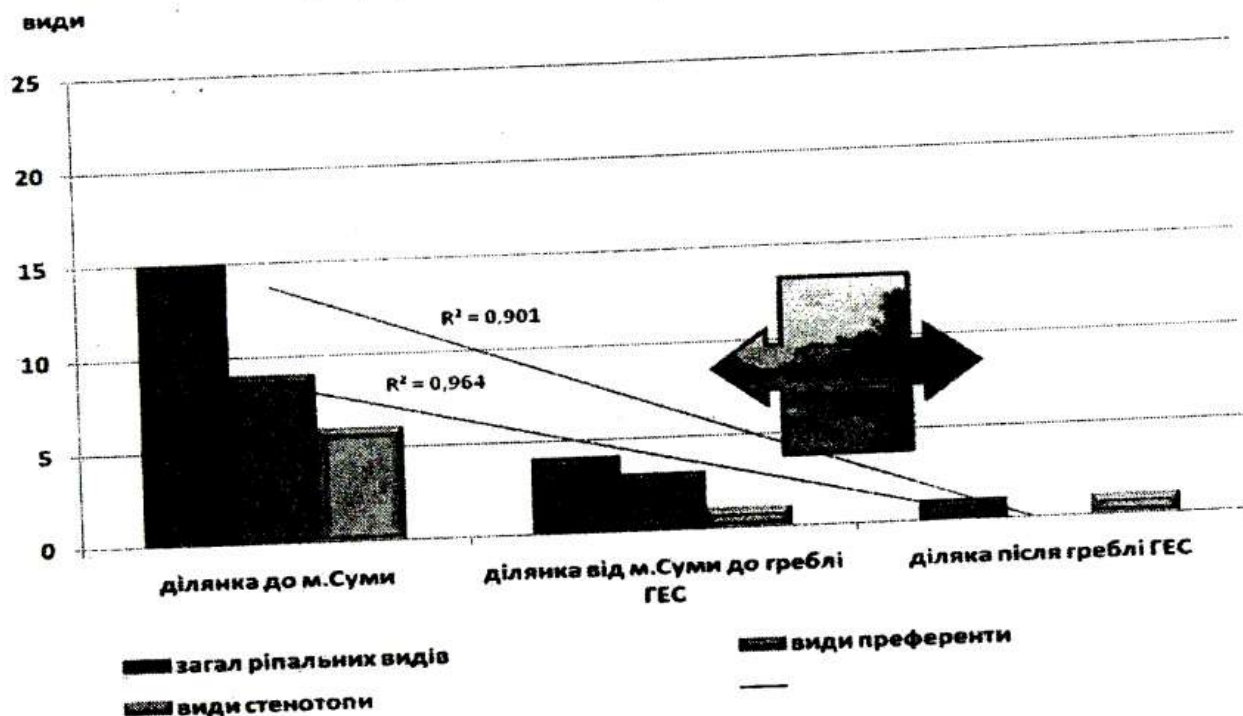

Рис. 1. Структура ріпальної асамблеї турунів на окремих ділянках берега Псла.

Важливим компонентом навколводної асамблеї в умовах інтактних рівнинних річок є види-псамофіли. Вони заселяють алювіальні відклади по берегах річок – пляжі, коси, зони заплеску під крутими берегами і являють собою важливу ланку в процесі утилізації органічної речовини, яка продукується водною екосистемою. Надмірне забруднення піщаних берегів органікою, їх заростання та інтенсивний механічний вплив погіршує умови існування видів-псамофілів. Як показали дослідження, механічне навантаження на береги, незалежно від його походження, призводить до зменшення щільності популяцій псамофілів (рис. 2) та спрощення їх видової структури. Руйнування структури навколводного ценозу призводить до зниження самоочисного потенціалу прируслових ділянок заплав, наслідком чого є погіршення якості води.

Рис. 2. Щільність популяції турунів на піщаних косах з різними типами антропоічного навантаження.

На сьогодні, задля підвищення ефективності контролю стану прибережних захисних смуг та дотримання режиму їх охорони, необхідна розробка методики розрахунку збитків від порушення режиму функціонування прибережних захисних смуг.